

Березняк О.П.

Сумський національний аграрний університет

Основні етапи розвитку та сучасне положення австрійського варіанта німецької мови

Той факт, що німецька мова є державною не тільки в Німеччині, але ще в Австрії, Швейцарії та Ліхтенштейні, знає (чи має знати) кожен школяр. Також відомо, що як в самій Німеччині, так і в інших німецькомовних країнах існує велика кількість діалектів та мовних варіантів (узусів).

Поняття «німецька мова» має деякі варіації, наприклад: Hochdeutsch – літературна німецька мова, österreichisches Deutsch – німецька мова, яка є в ужитку в Австрії, Schwiizerdötsch – швейцарський варіант німецької мови. Саме на питання, що розуміється під поняттям, наприклад, «österreichisches Deutsch» можна отримати різноманітні, зовсім незрозумілі відповіді, навіть, від австрійців.

Щоб поставити усі крапки над «і», повернемося до історії. Поняття «австрійський німецький» є досить молодим. Австрія завжди була носієм німецької мови і пов'язано це, в першу чергу, з її географічним положенням. У середньовіччя центр розвитку німецької мови знаходився на півдні Німеччини, лише в 19 сторіччі він пересунувся на північ. Тобто виникнення та розвиток австрійського німецького ніяк не можна порівнювати з американським або австралійським варіантом англійської мови, бо виникнення останніх було пов'язано з колоніальною політикою Англії. Навіть в 19 сторіччі не йшлося про «австрійській німецький», це мовне явище розглядалось лише як діалект.

Лише у другій половині 19 сторіччя, коли загострилось питання про «великонімецьке» або «мале німецьке рішення» і Австрія, нарешті, вийшла

зі складу Німецького Рейху, на державному рівні повернулись до питання про визнання австрійської німецької мови. Тоді проявились чіткі риси саме австрійського німецького, насамперед, в сферах управління, громадського життя, в гастрономії та сільському господарстві. Але в той час ніхто не обговорював теоретичне підґрунтя цих відмінностей, які назвали австріцизмами. Не існувало жодної класифікацій або їх описання. Багато жителів Австро-Угорської імперії поставились досить критично до вживання австріцизмів, навіть, вважали їх за помилку. За часів першої республіки люди з ностальгією до мови та культури часів монархії поширювали вживання австрійського німецького варіанта, але період націонал-соціалізму з приєднанням Австрії до Німецького Рейху залишив свої «мовні сліди», в першу чергу, в політично-управлінській лексиці, в лексиці громадського порядку та військових. Як протест почалося віддалення від Німеччини, яке, насамперед, відчувалося та розвивалося у мові.

Наприклад, в шкільних атестатах замість предмета «німецька мова» (Deutsch), писалось «мова викладання» (Unterrichtssprache). (Але треба додати, що предмет «рідна мова» позначався як «мова викладання» (Unterrichtssprache) ще за часів монархії, коли в різних частинах великої імперії викладання у школах дійсно велось різними мовами (не тільки німецькою). Але під час Австрії у складі Німеччини мова викладання була тільки німецька і таке формулювання підкреслює антинімецький настрій.

У 1951 році було створено «das österreichische Wörterbuch» (австрійський словник). Противники процесу розвитку австрійського мовного варіанта протестували проти внесення до словника більшості розмовних та діалектних слів, насамперед, зі східноавстрійського діалекту. Питання про стандартну мову та діалект було центральною темою дискусій під час створення словника. «Австрійський словник» створювався, в першу чергу, як довідник для шкіл, ВНЗ, державного адміністративного апарату. За кожний австріцизм у словнику йшла боротьба, тому що на той час не

була визначена різниця між «австріцизмом» та словом з діалекту або розмовного варіанта. Тому словник в своїй першій редакції вийшов досить бідним та необ'ємним. До 90-х років він не набув популярності серед тих верств населення, для яких його створювали. У 90-ті роки 20 сторіччя словник було перероблено, наповнено лексично, став в один ряд з відомим словником Duden.

Після підписання договору у 1955 році в суспільстві почали обговорювати такі питання, чи є австрійці єдиною нацією, що вони розуміють під поняттям «національне», наприклад, свято або традиції. Старше покоління розуміє під поняттям «нація» спільний народ, або спільне етнічне походження. Думка більш молодого покоління базується на західноєвропейському розумінні нації, яке походить з часів Великої французької революції, та означає сукупність людей, об'єднаних загальною волею побудувати державу, незалежно від їх етнічного походження. При цьому самостійна мова – це лише важливий елемент державної незалежності. Пройшло досить багато часу, поки австрійський німецький варіант став темою для дослідників. У 1969 році видавництво Duden вперше видає довідник «Як говорять в Австрії?», який постійно доповнюється, переробляється та активно використовується й до цього часу. Вирішальний імпульс для германістів-дослідників надійшов з англосакського простору, де вже давно досліджували такі мовні явища, як американська англійська або бразильська португальська. Лише у 1990 році вперше були ініційовані дослідницькі проекти, наприклад, «Словник варіантів німецької мови», в якому німецька мова в Німеччині, Австрії та Швейцарії представлені як рівноправні варіанти німецької мови.

Що стосується австрійських мовних науковців, то вони дотримуються різних точок зору в питанні австрійського німецького. Одна група виступає за повну незалежність австрійського німецького та за надання йому статусу самостійної мови. Представники протилежної групи вважають, що кордон держави не є кордоном для мови, і не можна припинити процес мовної

інтеграції. Десь посередині існує точка зору, що австрійський німецький утворює в межах стандартної німецької мови свій незалежний австрійський варіант німецької мови. Протиставлення австрійської «мови», як самостійної, німецькій суперечить будь-якому лінгвістичному аналізу, з іншого боку, та канцелярська німецька мова, яку запровадила Марія-Терезія, суттєво відрізняється від тієї мови, якою користуються жителі Австрії. Ці відмінності увійшли і в освіту, і в медіа-засоби, тобто їх вже не можна просто ігнорувати.

Щоб якось позначити австрійський німецький, зупинимося на деяких часто вживаних термінах: різновид мови, регіональне поширення мови. Ми маємо справу з «національним різновидом» німецької мови. «Національний різновид» - це дійсна в межах однієї держави форма мови всередині більшої мовної території. Разом з загальнонаціональним різновидом існують ще регіональні різновиди. Вони дійсні в окремих частинах однієї держави (наприклад, східноавстрійський, північнонімецький різновиди) або за межами кордонів, у сусідніх регіонах двох країн (наприклад, в частині Австрії та Баварії або в сусідніх регіонах Австрії та Швейцарії).

Коли йдеться про німецьку мову в Австрії, то маються на увазі усі прояви мови в Австрії (від діалектів, розмовної мови, жаргону, професійної мови до стандартного німецького). Під поняттям «австрійська стандартна німецька мова» (*österreichisches Standarddeutsch*) розуміється стандартний різновид німецької мови в Австрії.

І хоча усі ці термінологічні та теоретичні викладки є досить важливими, вони ніяк не стосуються практичного викладання мови та дидактики мови. Можна відкрито позначити австрійську німецьку мову як стандартна німецька, яка поширена в Австрії. Повне розмежування, якого вимагають деякі австрійські філологи-патріоти, є неможливим за сучасних умов інтеркультурного співіснування, членства в ЄС, вільного доступу до іноземних медіа засобів та соціальних мереж. Останнім часом ситуація суттєво змінилась. Вживаючи поняття «різновид», ми не стільки проводимо

межу, скільки надаємо більше шансів для збагачення та поширення цього різновиду. Варіанти (мовні одиниці), які приходять з Німеччини, не треба сприймати як загрозу, а краще креативно інтегрувати цю одиницю у власну мову (мовлення). На сьогоднішній день більш важливим є власний внутрішньоавстрійський мовний розподіл.

Загроза австрійському німецькому іде не ззовні, по-перше вона полягає у відношенні до діалекту. З одного боку, ми маємо «епоху відродження» щодо вживання діалектів, що зазвичай, є позитивною тенденцією, але тим самим поширюється відмінність та відмова від стандартного німецького варіанта. З іншого боку, діалект сприймається як штучна мова, яку вживають на телебаченні, австрійський варіант «експлуатується» журналістами та коміками для того, щоб і Австрії, і в Німеччині за допомогою такої карикатурної мови розважати людей але, насправді, ніхто ним не розмовляє.

В тому, що більшість німців сприймає австрійський варіант німецької мови як діалект, винні самі австрійці, які поширюють цю думку. І це впливає не тільки на ступінь довіри до австрійського німецького як мови, але поширюється й на науку, освіту та економіку Австрії. Ця тенденція пішла з однієї книжки, яку розповсюджували на книжковому ярмарку у Франкфурті у 1995 році, в якій були переважно діалектні та розмовні курйози та грубості та яка була презентована як «австрійська» книжка. До цих пір ці книжки роздарюють по всьому світові, навіть, на офіційному рівні, як зразок типового «австрійського німецького». Звичайно, це дуже цікава книга, в якій представлена вся краса та багатство мови різних верств населення Австрії, але не можна забувати, що для суспільних дискусій та ділового мовлення треба вживати відповідну форму мови.

Більшість непорозумінь щодо мови в Австрії походить з недостатньої інформованості більшості населення. Саме поширення інформації про мову в Австрії було б найважливішим внеском у справу розвитку та оформлення австрійського німецького варіанта.

Источники и литература:

1. Ebner Ja. Österreichisches Deutsch – ein Klärungsversuch. Österreichisches Deutsch als Unterrichts- und Bildungssprache. Wien, 2014. С – 37-38
2. Сайт «Википедия» - ст. «Австрийский вариант немецкого языка»
3. Ransmayer Ju. Der Status des Österreichischen Deutsch an nicht-deutschsprachigen Universitäten. Frankfurt am Main, 2006.
4. EU-Liste der „spezifisch österreichischen Ausdrücke“: (Protokoll Nr. 10 „Über die Verwendung spezifisch österreichischer Ausdrücke der deutschen Sprache im Rahmen der Europäischen Union“)-
<http://members.chello.at/heinz.pohl/EU-Liste.htm>.